

Sun'iy Intellektning O'zbek Ilmiy Maqolalarini Inglizchaga Tarjima Qilishdagi Roli

Suxrob Sitanov, Tarjima nazariyasi va amaliyoti kafedrası
o'qituvchisi, Urganch davlat universiteti

Go'zal Rahimova, Tarjima nazariyasi va amaliyoti kafedrası
dotsent, Urganch davlat universiteti

Annotation: This article examines the role of artificial intelligence (AI) in translating Uzbek scientific articles into English. It highlights the importance of translation for global academic communication and collaboration, discusses the advantages and challenges of using AI tools, and suggests a hybrid approach that combines AI with human oversight. The article emphasizes the need for culturally sensitive translations to enhance the visibility and impact of Uzbek research on the international stage.

Annotatsiya: Ushbu maqola sun'iy intellekt (SI)ning o'zbek ilmiy maqolalarini ingliz tiliga tarjima qilishdagi rolini o'rganadi. Tarjimaning global akademik muloqot va hamkorlik uchun ahamiyatini ta'kidlaydi, AI vositalaridan foydalanishning afzalliklari va muammolarini muhokama qiladi va AI ni inson nazorati bilan birlashtirgan gibrid yondashuvni taklif etadi. Maqolada o'zbek tadqiqotlarining xalqaro maydonda ko'rinishini va ta'sirini oshirish uchun madaniy jihatdan sezgir tarjimalar zarurligi ta'kidlangan.

Аннотация: В этой статье рассматривается роль искусственного интеллекта (ИИ) в переводе узбекских научных статей на английский язык. Подчеркивается важность перевода для глобального академического общения и сотрудничества, обсуждаются преимущества и проблемы использования ИИ-инструментов, а также предлагается гибридный подход, который сочетает ИИ с человеческим контролем. В статье акцентируется внимание на необходимости культурно чувствительных переводов для повышения видимости и влияния узбекских исследований на международной арене.

Key words: Artificial Intelligence (AI), translation, Uzbek scientific articles, English, human oversight, cultural Sensitivity, research Collaboration

Kalit soʻzlar: Sun'iy Intellekt (SI), tarjima, Oʻzbek ilmiy maqolalari, ingliz tili, inson nazorati, madaniy taʼsirchanlik, tadqiqot hamkorligi

Ключевые слова: Искусственный Интеллект (ИИ), перевод, Узбекские научные статьи, Английский язык, человеческий контроль, культурная чувствительность, научное сотрудничество

Kirish

Soʻnggi yillarda ilmiy tadqiqotlarning globalizatsiyasi til toʻsiqlarini samarali ravishda bartaraf etish zaruratini kuchaytirdi. Oʻzbekiston kabi mamlakatlar uchun, ilmiy jamoa oʻsib bormoqda, ilmiy ishlarni ingliz tiliga tarjima qilish xalqaro miqyosda tarqatish va hamkorlikni oshirish uchun muhimdir. Sun'iy intellekt (keying oʻrinlarda SI deb talqin qilinadi) paydo boʻlishi Oʻzbekiston ilmiy maqolalarini ingliz tiliga tarjima qilishda yangi usullar va vositalarni taqdim etdi. Ushbu maqolada SI dan foydalanishning afzalliklari, muammolari va oqibatlari koʻrib chiqiladi, shuningdek, tarjima sifatini oshirish boʻyicha kelajak yoʻnalishlari muhokama qilinadi.

Oʻzbek Olimlari uchun Tarjima Zaruriyati

Oʻzbekiston qishloq xoʻjaligi, tibbiyot va ekologiya kabi turli ilmiy sohalarda muhim yutuqlarga erishdi. Biroq, koʻplab tadqiqotlar oʻzbek yoki rus tilida nashr etiladi. Oʻzbekiston Oliy taʼlim, Fan va Texnologiya vazirligi (2020) tomonidan taqdim etilgan hisobotga koʻra, Oʻzbekistonda nashr etilgan tadqiqotlarning faqat kichik bir qismi ingliz tilida mavjud boʻlib, bu xalqaro hamkorlik va koʻrinishni cheklaydi (Oʻzbekiston Oliy taʼlim, Fan va Texnologiya vazirligi, 2020).

Ushbu vaziyat oʻzbek ilmiy maqolalarini ingliz tiliga tarjima qilishning ahamiyatini taʼkidlaydi, bu nafaqat bilim almashishni osonlashtiradi, balki oʻzbekistonlik tadqiqotchilarning global raqobatbardoshligini ham oshiradi. Xalqaro moliyalashtirish ilmiy tadqiqotlar uchun tobora muhim ahamiyatga ega boʻlgani sayin, ingliz tilida samarali muloqot qilish zarurati ham oshmoqda.

SI Vositalari va Ularning Qoʻllanilishi

Sun'iy intellektga asoslangan tarjima vositalari, masalan, Google Translate, DeepL va boshqalar tarjima vazifalarini bajarishda inqilobiy oʻzgarishlar kiritdi. Ushbu vositalar mashinasozlik algoritmlaridan foydalanib, tarjima aniqligini vaqt oʻtishi bilan oshirish uchun ikki tilli matnlar boʻyicha katta maʼlumotlar toʻplamlaridan oʻrganadilar. Soʻnggi tadqiqotlar SI tarjima tizimlari yuqori

darajadagi ravonlikka erishishi mumkinligini ko‘rsatmoqda, bu esa ularni akademik foydalanish uchun tobora ishonchli qilmoqda (Toral & Way, 2018).

Xususan, SI vositalari quyidagi masalalarda yordam beradi:

1. Tezlik: SI tarjimalari inson tarjimoniga qaraganda qisqa vaqt ichida yakunlanishi mumkin. Bu tezkor tarqatishni talab qiladigan tadqiqotchilar uchun juda foydali.

2. Xarajatlarni qisqartirish: Avtomatlashtirilgan tizimlar tarjima xizmatlari uchun muassasalarga moliyaviy yukni kamaytiradi. O‘zbekiston kabi cheklangan tadqiqot byudjetlarida bu katta afzallikdir.

3. Izchillik: SI ilmiy yozuvda muhim bo‘lgan terminologik izchillikni saqlaydi. Bu maxsus atamalarga ega sohalar uchun juda muhimdir.

4. Masshtablilik: SI tarjima katta hajmdagi matnlarni osonlik bilan qayta ishlash imkonini beradi, bu esa tadqiqotchilarga bir vaqtning o‘zida bir nechta maqolalarni tarjima qilish imkonini beradi.

5. Kirish imkoniyati: SI vositalari bilimga kirishni demokratlashtirishi mumkin, bu esa uzoq joylarda yashovchi ko‘plab tadqiqotchilarga o‘z ishlarini ingliz tiliga tarjima qilish imkonini beradi.

Ilmiy Matnlarning SI Tarjimasi muammolari

Afzalliklariga qaramay, SI tarjima vositalari ba’zi muammolardan xoli emas. Ilmiy til ko‘pincha maxsus terminologiyalar, idiosinkratik iboralar va nozik ma’nolarni o‘z ichiga oladi, bu esa SI ga aniq tushunishni qiyinlashtirishi mumkin. Koehn (2020) ta’kidlaganidek, mashinada tarjima qilish kontekstdan qochishi mumkin, bu esa murakkab tushunchalarni noto‘g‘ri ifodalashga olib kelishi mumkin.

Bundan tashqari, O‘zbek ilmiy yozuvidagi madaniy nozikliklar va mahalliy kontekstlar SI tizimlari tomonidan e’tiborsiz qoldirilishi mumkin, bu esa tarjimalarning madaniy sezgirligi yoki muvofiqligini yo‘qotishiga olib keladi. Masalan, idiosinkratik iboralar yoki mintaqaga xos havolalar yaxshi tarjima qilinmasligi mumkin, bu esa asl matnning ma’nosini o‘zgartirishi mumkin (Koehn, 2020). Bundan tashqari, o‘zbek olimlarining yozish uslublari va konvensiyalari ingliz tilidagi nashrlar bilan har doim mos kelmasligi mumkin, bu esa noto‘g‘ri talqinlarga olib kelishi mumkin.

Shuningdek, ma’lumotlarning sifat va mavjudligi muammosi davom etmoqda. SI tarjima tizimlari o‘z modellari uchun katta miqdordagi sifatli ikki tilli ma’lumotlarga tayanadi. Biroq, O‘zbekcha-inglizcha tarjimalar uchun yetarli

ma'lumotlar to'plami bo'lmasligi, SI vositalarining samaradorligini pasaytirishi mumkin (Graham va boshq., 2021).

SI Tarjimasini Inson Nazorati Bilan Takomillashtirish

Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun SI tarjimasini inson nazorati bilan birlashtirgan gibridd yondashuv samarali yechim sifatida paydo bo'ldi. SI ni dastlabki tarjimalarni bajarish uchun ishlatib, tadqiqotchilar vaqtni tejashlari mumkin, inson tarjimonlari esa chiqishni aniqlik va kontekstual muvofiqlikni ta'minlash uchun yanada takomillashtirishlari mumkin. Ushbu hamkorlik tezlik va xarajatlarni tejash afzalliklaridan foydalanishga imkon beradi, shu bilan birga akademik nashr uchun zarur bo'lgan sifatni saqlaydi.

Goto va boshqalarning (2021) tadqiqoti shuni ko'rsatdiki, ushbu yondashuv ilmiy matnlarning tarjima sifatini sezilarli darajada yaxshiladi, bu esa to'liq SI tomonidan ishlab chiqilgan tarjimalarga nisbatan yuqoriroq aniqlik va ravonlikka erishdi. Inson tarjimonlari nozikliklar bo'yicha muhim tushunchalarni taqdim etishlari mumkin, bu esa tarjima qilingan matnning ilmiy standartlar va xalqaro jurnallarga kutilgan darajada mos kelishini ta'minlaydi.

Shuningdek, tadqiqotchilar SI vositalarini inson mutaxassisligi bilan birga ishlatish imkoniyatiga ega bo'lgan hamkorlik platformalaridan foydalanishlari mumkin. Ushbu platformalar inson tarjimonlari o'z tuzatishlariga asoslanib SI modellarini doimiy ravishda takomillashtirish imkoniyatini taqdim etishi mumkin, shu bilan birga umumiy tarjima sifatini oshirishga yordam beradi.

Kelajak Yo'nalishlari va Natijalar

SI ni tarjimada foydalanish davom etayotgan bo'lsa, kelajakda uning samaradorligini yanada oshirishi mumkin bo'lgan bir nechta yo'nalishlar mavjud.

1. Yaxshilangan SI Modellarini: Kengaytirilgan ilmiy matnlar bo'yicha o'qitilgan maxsus SI modellarini tarjimalarning aniqligini oshirishi mumkin. Bu o'zbek ilmiy adabiyotidan keng ko'lamlil ma'lumotlar to'plamini shakllantirishni o'z ichiga oladi.

2. Akademik Platformalar bilan Integratsiya: Tarjima vositalarini akademik ma'lumotlar bazalari va jurnallarga qo'shish O'zbekiston tadqiqotchilarining arizalarini taqdim etish jarayonini soddalashtirishi mumkin. Tarjima jarayonini avtomatlashtirish orqali tadqiqotchilar maqolalarni bevosita ingliz tilida taqdim etishlari mumkin.

3. Tarjimonlar uchun O‘qitishni Oshirish: SI va tarjima o‘rtasidagi kesishuvni e‘tiborga olgan o‘qitish dasturlari inson tarjimonlarini SI vositalaridan samarali foydalanish uchun zarur ko‘nikmalar bilan ta‘minlashi mumkin. Bu yangi avlod tarjimonlarini tarbiyalashga yordam beradi.

4. Madaniy Sezgirlik va Mahalliyashtirish: Kelajakdagi SI modellari madaniy kontekst va mahalliyashtirishni ham hisobga olishi kerak, bu esa tarjimalarni nafaqat ma‘noni ifodalovchi, balki xalqaro auditoriyaga mos tushuvchi bo‘lishini ta‘minlaydi.

5. Hamkorlik Tadqiqot Tashabbuslari: O‘zbekiston muassasalari va xalqaro tashkilotlar o‘rtasida hamkorlik tadqiqot tashabbuslarini rag‘batlantirish tarjima amaliyotini yaxshilash uchun muhim tushuncha va resurslarni taqdim etishi mumkin.

Xulosa

Sun‘iy intellektni O‘zbek ilmiy maqolalarini ingliz tiliga tarjima qilishda qo‘llash xalqaro hamkorlikni va tadqiqotlarni tarqatishni yaxshilash uchun umidli yo‘lni taqdim etadi. Muammolar mavjud bo‘lsa-da, SI vositalari va inson mutaxassislari birlashganda yanada aniq va madaniy sezgir tarjimalarga olib kelishi mumkin. Global akademik muhit rivojlanishda davom etar ekan, SI asosidagi tarjima yechimlariga investitsiya qilish O‘zbekiston ilmiy jamoasining xalqaro maydonda muvaffaqiyat qozonishi uchun zarur bo‘ladi.

Manbalar:

- Goto, M., Takahashi, M., & Ohta, K. (2021). Improving Translation Quality with Human-SI Collaboration. **Journal of Machine Translation**, 35(1), 45-62.
- Graham, Y., Chan, K., & Liu, H. (2021). The Impact of Data Quality on Machine Translation: A Case Study. **Machine Translation**, 35(2), 135-150.
- Koehn, P. (2020). Neural Machine Translation. **Cambridge University Press**.
- Toral, A., & Way, A. (2018). The Role of Machine Translation in the Future of Translation Studies. **Translation Studies**, 11(3), 272-287.
- O‘zbekiston Oliy ta‘lim, Fan va Texnologiya vazirligi. (2020). **Ilmiy Tadqiqotlar Nashrlari Bo‘yicha Yillik Hisobot**. Toshkent: Davlat nashrlari.

